

Privat pensionssparande

Fem fakta om privat pensionssparande

Tecknas och betalas individuellt.

Spararen ingår ett frivilligt avtal med det försäkringsbolag eller motsvarande som ska förvalta pengarna. Lagar styr exempelvis skatten, men själva beslutet att pensionsspara, i vilken form och hos vilken förvaltare fattar varje enskild sparare själv.

Villkoren i försäkrings-/sparavtalet styr

Pensionsförsäkringar och andra sparprodukter kan sorteras i några huvudtyper, men även inom dessa finns stora variationer. Villkoren styr och det kan vara svårt att jämföra och välja "rätt". I gengäld finns stora möjligheter att skraddarsy precis rätt produkt för var och en.

Pensionens storlek beror på en kombination av inbetalade premier, avkastning och avgifter.

Hur stor pensionen blir beror i första hand på hur mycket pengar som man sparar. Beroende på vilken typ av sparprodukt som man väljer, kan sparandet även minska i värde. Den som vill försäkra sig om att antingen insatta pengar finns kvar och/eller att sparpengarna ska ha en viss lägsta förräntning, måste själv aktivt se till att välja en sådan produkt. Den som vill chansa på att pengarna ska växa kraftigt, ska välja en sådan produkt och acceptera att det också innebär en risk.

Stora möjligheter att påverka själv – och stort eget ansvar.

Först måste man välja att spara, sedan välja produkttyp, sedan förvaltare och sedan administrera sitt sparande själv.

Avtalet om pensionssparande kan tecknas med andra förmåner utöver ålderspension.

Det vanligaste tillägget är återbetalningsskydd, vilket betyder att sparandet vid dödsfall går till spararens efterlevande. Det kan också gå att koppla premiebefrielse till vissa försäkringar med löpande premiebetalning, vilket i så fall innebär att en försäkring tar över premiebetalningen vid exempelvis sjukdom eller arbetslöshet.

Privat pensionssparande på nybörjarnivå

Har du en privat pensionsförsäkring? Då är du inte ensam. Mer än hälften av alla svenskar i yrkesverksam ålder sparar till pensionen, oftast genom en pensionsförsäkring som är avdragsgill i deklarationen. Det finns andra former för att spara pengar att dryga ut den allmänna pensionen och avtalspensionen med, men försäkringsformen är den vanligaste.

Här på nybörjarnivån reder vi ut begreppen och går dessutom igenom försäkringsformerna fondförsäkring respektive traditionell pensionsförsäkring/försäkring med garanti.

Kompletteringarnas komplettering

Det privata pensionssparandet återfinns högst upp i pensionspyramiden. För dig som är anställd med rätt till avtalspension kan man säga att en privat pensionsförsäkring eller annat individuellt sparande till pensionen för de flesta är ett komplement till det komplement som avtalspensionen utgör.

- Om du är anställd på en arbetsplats utan kollektivavtal, har du ingen avtalspension. Agera fackligt för att få till stånd kollektivavtal, byt jobb eller börja pensionsspara privat.
- Om du är egenföretagare har du inte heller någon avtalspension utan måste själv se till att komplettera din allmänna pension på ett lämpligt sätt, till exempel genom en frivillig tjänstepensionsförsäkring.

Är du egenföretagare – eller arbetar på en arbetsplats utan kollektivavtal – har du alltså ingen avtalspension. Det finns dock en mellanform som kan kallas frivillig eller individuell tjänstepensionsförsäkring och som kan tecknas exempelvis av företag så att den omfattar både företagets ägare och anställda.

I pensionspyramiden skulle man kunna lägga frivillig tjänstepension någonstans mittemellan avtalspension och privat pension, fast med en tydlig slagsida mot privat pension. I frivillig tjänstepension saknas bland annat den garanti som finns i kollektivavtalet om att de anställda omfattas även om arbetsgivaren av någon anledning skulle missa att betala premien.

Frivillig tjänstepension – en mellanform

Avtalslösa arbetsplatser kan ha så kallad frivillig tjänstepensionsförsäkring. I så fall har arbetsgivaren tecknat en försäkring som kan – men inte nödvändigtvis behöver – motsvara den avtalspensionsplan som företagets anställda vid kollektivavtal skulle ha omfattats av.

Observera att det kan finnas både avtalspension och frivillig tjänstepension på ett företag. De anställda har i så fall pensionsrätt från båda.

Försäkring och andra sparformer

Om du sparar till pensionen i någon av dessa former så sparar du i försäkringsform:

- Fondförsäkring
- Traditionell pensionsförsäkring
- Kapitalförsäkring

Stoppad försäkring

Under några år fanns det ytterligare en försäkring – kapitalpensionsförsäkring. Den går inte längre att nyteckna, men det finns naturligtvis ”gamla” sådana försäkringsavtal kvar. Har du en sådan försäkring och vill veta mer om den, läser du längre fram i denna bokdel, på fortsättningsnivån.

Det ojämförligt vanligaste sättet att spara privat till pensionen är genom så kallad P-skattad privat pensionsförsäkring. Att en försäkring är P-skattad betyder att du får göra skatteavdrag för ett visst sparbelopp per år och att du sedan deklarerar och betalar inkomstskatt för pensionen när du har börjat ta ut den. Fondförsäkring och traditionell pensionsförsäkring är sådana P-skattade försäkringar.

Kapitalförsäkringen är också en försäkring, men den hör till kategorin K-skattade. Det betyder att du inte får göra skatteavdrag för premierna och att pengarna sedan är skattefria när du tar ut dem.

Det finns ytterligare en sparform som många tror är en försäkring men som tekniskt sett inte är det.

- Individuellt pensionssparande, IPS

IPS är just det som namnet antyder, ett privat pensionssparande. IPS har visserligen samma skatte- och utbetalningsregler som en P-skattad pensionsförsäkring men räknas inte till kategorin försäkringar.

Förutom i försäkringar och IPS går det förstås att ”målspara” till pensionen i en mängd olika former. Då har spararen bara för sig själv bestämt att inte röra pengarna förrän efter en viss ålder, till exempel 65-årsdagen. Exempel:

- Direktsparande i fonder, i enskilda värdepapper eller på bankkonto.

Ytterligare ett sätt att ”pensionsspara”

Ett bostadslån är en utgift som återkommer månad efter månad – eller kvartalsvis – i åratals. Det som man betalar är både ränta och avbetalning, amortering, på själva lånebeloppet. Att öka amorteringarna under den aktiva tiden är ett sätt att ”pensionsspara”. Utgifterna minskar då under pensionärstiden.

Skattereglerna

I pensionsförsäkringarnas barndom var det i första hand höginkomsttagare och andra välbeställda personer som skaffade sig en privat pensionsförsäkring. Skälet var lika ofta skatteplanering som att dryga ut pensionen.

Pensionssparande har nämligen länge varit – och är i många avseenden fortfarande – något som statsmakterna velat uppmuntra med hjälp av förmånligare skatteregler än för vanligt sparande. Tanken har varit – och är – att ”vanliga sparpengar” kan tas ut när som helst och användas till vad som helst, till exempel ren lyxkonsumtion. Pensionssparande däremot är något långsiktigt som syftar till att förstärka hushållsekonomin på äldre dar genom månatliga utbetalningar.

Därför får man dels göra skatteavdrag för pensionssparandet upp till ett visst tak, dels beskattas kapitalet och avkastningen med lägre skattesatser än kapital som man har sparat på något annat sätt, till exempel direkt i fonder.

Skatteavdrag i deklarationen

Skatteavdraget är för närvarande 12 000 kronor per år. Premier upp till avdragstaket är avdragsgilla.

Förmånligast vid högre inkomster

Den som har en högre genomsnittlig skatt "tjänar" mer på avdraget. Exempel: 2008 betalar du in 10 000 kronor till en pensionsförsäkring. Om du har en sammanlagd inkomstkattesats på 40 procent sjunker din skatt med 4 000 kronor. Om du är höginkomsttagare kan du ha 55 procent i sammanlagd inkomstskatt. Då är ditt pensionssparavdrag värt 5 500 kronor.

I gengäld ska du betala inkomstskatt på pensionsutbetalningarna när du börjar lyfta dem.

Följande sparprodukter omfattas av inkomstkattelagens regler om skatteavdrag:

- Fondförsäkring
- Traditionell pensionsförsäkring
- IPS

Följande sparprodukter omfattas inte av inkomstkattelagens regler om skatteavdrag:

- Kapitalförsäkring
- Direktsparande i fonder, enskilda värdepapper, på bankkonto och så vidare.

Fondförsäkring

Fondförsäkring har funnits i Sverige sedan början av 1990-talet och är numera den pensionsförsäkringstyp som försäkringsbolag och banker säljer mest av. Därför börjar vi genomgången av pensionsparformerna med fondförsäkring.

Egen bestämmanderätt över placeringarna och eget ansvar för resultatet – dessa ord är de som bäst beskriver vad som skiljer fondförsäkring från de traditionella pensionsförsäkringarna.

Tydligare på engelska

Under de första åren användes oftast det engelska namnet "unit linked"-försäkring som visserligen inte används längre men som ändå på ett bra sätt beskriver hur försäkringen är uppbyggd. "Unit" betyder enhet, del, andel och "linked" betyder kopplad eller knuten. En fondförsäkring innehåller alltså fondandelar som pensionsspararen köper – till exempel genom att månadsspara – och som kopplas ihop till ett personligt "konto".

Så fungerar en fondförsäkring från premiebetalning till pension:

- Du eller någon annan betalar in premien. "Någon annan" kan till exempel vara arbetsgivaren.
- Premien placeras i den eller de fonder som du väljer att pengarna ska placeras i. Även i fortsättningen är det du själv som avgör om och när ditt sparkapital ska placeras om, alltså när du ska byta fond/-er. Ofta är det gratis att flytta mellan det egna bolagets fonder medan det kostar extra att köpa andelar i ett annat bolags fonder. Sådana så kallade externa fonder kostar oftast mer i förvaltning än bolagets "egna".
- Den stora skillnaden mellan fondförsäkring och traditionell pensionsförsäkring är att du inte har någon garanterad avkastning i fondförsäkring. Försäkringens värde följer värdeutvecklingen i de fonder som du har valt och det innebär att det insatta kapitalet både kan öka och minska, beroende på hur det går för fonderna. Det förekommer visserligen fondförsäkringar på marknaden med någon form av garanti men dessa produkter är inte regel utan undantag.

- Du tar alltså hela den finansiella risken själv. I gengäld får du också hela avkastningen minus avgifter och skatt.
- Varje år ökas kapitalet med tillägg från avlidna, så kallade arvsvinster. Det är de pengar som finns kvar efter sparare som avlidit under året och som inte hade ett så kallat återbetalningsskydd som gör att sparkapitalet går till de efterlevande.
- Utbetalningsreglerna styrs av inkomstskattelagen: Tidigast från 55 års ålder kan du få ut pengarna. Utbetalningarna kan vara livsvariga, med vilket menas att du får en viss summa varje månad så länge du lever. Du kan också välja en tidsbegränsad utbetalning, alltså att få ut mer pengar per månad fast under en kortare tid. Minst fem år måste en tidsbegränsad utbetalning hålla på. Under pensionsspartiden har du fått göra skatteavdrag för premien inom vissa gränser. När pengarna betalas ut, räknas de som inkomst som du ska deklarerat och betala inkomstskatt för. "Skattevinsten" är att många har en högre inkomstskatt under premiebetalningstiden än som pensionärer.
- Förmånstagare kan vara nuvarande eller tidigare make, registrerad partner eller sambo samt barn, styvbarn eller fosterbarn till dig själv eller till någon av de uppräknade vuxna.

Fondförsäkring – inte bara i privat pensionssparande

I stort sett alla försäkringsbolag och banker säljer eller förmedlar fondförsäkringar. Har du en sådan eller funderar du på att skaffa en pensionsförsäkring i fondförsäkringsform fattar du ju själv beslutet.

Du har rätt till information och rådgivning som utgår från dina personliga förutsättningar innan du skriver på försäkringsavtalet. Sedan 2005 finns en lag – försäkringsförmedlingslagen – som gör sådan rådgivning obligatorisk och som dessutom stadgar att den ska dokumenteras.

Fondförsäkring finns dock även på andra håll än i privat pensionssparande, närmare bestämt i både allmän pension och avtalspension.

När fem riksdagspartier 1994 beslöt att ersätta det tidigare folkpensions-/ATP-systemet med ett nytt allmän pensionssystem, ingick en liten fondförsäkringsdel i riksdagsbeslutet. Det var – och är – det som vi nu känner under namnet premiepension och som administreras av Premiépensionsmyndigheten, PPM.

I motsats till vad som gäller i avtalspensionsplanerna, finns det i premiepensionen inget alternativ till fondförsäkring. Premiépensionen finns bara som fondförsäkring, vilket innebär att det är du själv som fattar beslut om vilka fonder som dina premiepensionspengar ska placeras i. Och det är du som bär ansvaret för avkastningen. Staten garanterar ingenting.

Som du kan läsa i den del av boken som handlar om avtalspension, ökar inslaget av självbestämmande i avtalspensionen för varje gång som parterna på arbetsmarknaden omförhandlar en pensionsplan eller skapar en ny. Mer och mer av pensionspremien eller pensionsavgiften som arbetsgivaren betalar in till avtalspensionen är pengar som du själv får välja hur och var de ska placeras. I avtalspensionsplanernas valbara delar finns alltid både fondförsäkring och traditionell pensionsförsäkring som alternativ.

Någon obligatorisk rådgivning av samma slag som ska ske innan någon köper en privat pensionsförsäkring finns inte för premiepensionen och avtalspensionen. Staten tar sitt ansvar genom allmänt hållen information. Arbetsmarknadens parter avsätter informationsmedel som båda parter ska använda för att upplysa anställda respektive arbetsgivare om respektive avtalsområdes kollaktivavtalade pensionsplan. På den fackliga sidan är särskilt LO-förbunden aktiva bland annat när det gäller uppsökande informationsverksamhet på arbetsplatserna.

Traditionell pensionsförsäkring

Den traditionella pensionsförsäkringen är, som namnet antyder, den äldsta pensionsförsäkringstypen. Fram till början av 1990-talet när fondförsäkringar tilläts i Sverige och i praktiken flera år till, var traditionell pensionsförsäkring den dominerande formen för privat pensionssparande.

Även traditionell pensionsförsäkring har dock genomgått förändringar och moderniseringar, särskilt på senare år. De nyare formerna av traditionell pensionsförsäkring har ofta ordet ”garanti” inbakat i försäkringens namn och beskrivningar som ”traditionellt förvaltd försäkring” och är vanliga.

Den nya typen av traditionellt förvaltd försäkringar som bankerna numera säljer har oftast en garanti för insatta premier och en del av avkastningen.

Informera dig innan du tecknar

Villkoren för olika försäkringsgivares traditionella-/garanti-pensionsförsäkringar varierar, så se till att du får tillräcklig information om den försäkring som du tänker teckna! Namnen varierar också; i en del fall finns ordet ”traditionell” med i produktnamnet, i andra inte. Över huvud taget är traditionellt förvaltd pensionsförsäkring en produkttyp i förändring och utveckling, så villkoren kan variera kraftigt även mellan samma försäkringsgivares traditionella försäkringar.

Så fungerar en traditionell pensionsförsäkring från premiebetalning till pension. Traditionell försäkring i den ursprungliga formen och de nyare garantiprodukterna skiljer sig i viss mån åt, men den minsta gemensamma nämnaren är att försäkringsbolaget ger någon form av garanti för de insatta pengarna.

- Du eller någon annan betalar in premien. ”Någon annan” kan till exempel vara arbetsgivaren.
- Försäkringsbolaget i sådana placeringar som bolaget självt anser lämpliga och som bolaget räknar med ska ge bra avkastning. I många av de nyare pensionsförsäkringarna med ”garanti” i namnet placeras kapitalet automatiskt om till ”tryggare” tillgångar ju närmare spararen befinner sig den avtalade pensionsåldern.

- Det som garanteras i en traditionellt förvaltad försäkring är olika, beroende på om det är traditionell försäkring i ursprunglig form eller en av de nyare garantiprodukterna. Avgifter och skatt dras från kapitalet i båda varianterna.
- I den ursprungliga formen av traditionell försäkring lämnar försäkringsbolaget en garanti för att de pengar som du har satt in inte ska minska och dessutom att de ska växa med ett visst antal procent per år, till exempel 2–3 procent – kan också vara lägre. Om förvaltningen går bättre, får du del av överskottet genom återbäring.
- I de nyare garantiprodukterna är det vanligt att garanterad ränta saknas. Istället garanterar försäkringsbolagen hela eller en del, till exempel 90 procent, av de insatta premierna. Om förvaltningen gått bra, får du del av avkastningen. Om förvaltningen gått dåligt kan det påverka sparkapitalet negativt men bara så långt som till den garanterade lägstanivån.
- Varje år ökas kapitalet med tillägg från avlidna, så kallade arvsvinster. Det är de pengar som finns kvar efter sparare som avlidit under året och som inte hade ett så kallat återbetalningsskydd som gör att sparkapitalet går till de efterlevande.
- Utbetalningsreglerna styrs av inkomstskattelagen: Tidigast från 55 års ålder kan du få ut pengarna. Utbetalningarna kan vara livsvariga, med vilket menas att du får en viss summa varje månad så länge du lever. Du kan också välja en tidsbegränsad utbetalning, alltså att få ut mer pengar per månad fast under en kortare tid. Minst fem år måste en tidsbegränsad utbetalning hålla på. Under pensionsspartiden har du fått göra skatteavdrag för premien inom vissa gränser. När pengarna betalas ut, räknas de som inkomst som du ska deklarerat och betala inkomstskatt för. ”Skattevinsten” är att många har en högre inkomstskatt under premiebetalningstiden än som pensionärer.
- Förmånstagare kan vara nuvarande eller tidigare make, registrerad partner eller sambo samt barn, styvbarn eller fosterbarn till dig själv eller till någon av de uppräknade vuxna.

Mer om återbäring

I traditionellt förvaltning i "ursprunglig" form bestämmer bolaget hur stor andel av detta överskott som ska läggas ovanpå försäkringstagarnas garanterade ränta. Denna del av överskottet kallas tilldelad återbäring. I marknadsföringen används ofta ordet återbäringsränta. Den tilldelade återbäringen är dock inte garanterad, vilket gör att försäkringsbolaget både kan lämna högre och lägre återbäring. I undantagsfall kan bolaget i dåliga tider bestämma att ta tillbaka en del av återbäringen, så kallad reallokering.

Mer om de nyare garantiprodukterna

Det är inte lika enkelt som förr att lära sig vad traditionellt förvaltningspensionsförsäkring är. Den kan alltså vara flera saker, beroende på om det är en "traditionell" traditionell försäkring som du köper eller en av de nyare produkterna.

I en del av de nyare garantiprodukterna finns möjligheten att byta förvaltningsform inom ramen för samma försäkringsavtal, från garantiförvaltning till fondförvaltning och tillbaka. Om försäkringen har denna utformning, omfattas pengar som förvaltas med garanti av den ovan beskrivna garantin. Pengar som läggs i fondförvaltning omfattas däremot inte av någon garanti. I den situationen fungerar försäkringen på samma sätt som en försäkring som redan från början tecknas som en fondförsäkring.

Möjligheten att byta förvaltningsform kan gälla hela eller delar av kapitalet och villkoren skiljer sig åt för när, hur mycket av kapitalet och hur ofta man kan växla mellan förvaltningsformerna.

Privat pension på fortsättningsnivå

Information om privat pensionssparande innehåller med nödvändighet många beskrivningar av produkttyper. Du behöver kunna skilja på de olika sparformerna och hur de fungerar. Ett av de viktigaste valen om du har bestämt dig för att börja spara privat till pensionen är att välja hur och i vilken typ av produkt.

På nybörjarnivån tittade vi närmare på de två alternativ som är aktuella också när du ska välja placering för din avtalspension.

Nu går vi vidare med några andra sparformer för privat pensionssparande. Först individuellt pensionssparande, IPS, och kapitalförsäkring. Dessa finns fortfarande på marknaden, vilket däremot inte gäller för kapitalpensionsförsäkring. Sådana försäkringar kan inte längre nytecknas, men du eller någon du känner kanske har en sådan och behöver veta mer.

Individuellt pensionssparande, IPS

1994 utökades den privata pensionssparfloran med ytterligare en form, IPS. Förkortningen står för individuellt pensionssparande. IPS har samma regler för skatteavdrag, utbetalningstid med mera som fondförsäkring, traditionell pensionsförsäkring och kapitalpensionsförsäkring.

IPS är ingen försäkring

Trots att IPS i huvudsak liknar de två pensionsförsäkringsformerna fondförsäkring och traditionellt förvaltd försäkring som du läste om på nybörjarnivån, är IPS tekniskt ingen försäkring, utan just det som namnet anger – ett sparande. Detta att IPS inte är en försäkring har kanske ingen större praktisk betydelse för dig som pensionssparare, men kan vara bra att känna till ändå.

Skillnaden mellan IPS och försäkring blir synlig först vid dödsfall. IPS-sparande kan aldrig "gå förlorat" även om det inte finns någon namngiven förmånstagare. Kapitalet i en IPS går till dödsboet och ärvs i så fall enligt vanliga arvsregler eller enligt testamente om det finns ett sådant.

IPS är placeringsmässigt den friaste av de tre individuella pensionsvarianterna som man kan få skatteavdrag för.

Det finns inget krav på att sparandet ska ske i fonder, utan du kan spara på bankkonto, i fonder, i enskilda aktier eller i obligationer – och i vilka kombinationer som du själv väljer. Liksom i fondförsäkring är det upp till dig att bestämma om och när du vill omdisponera ditt sparande, till exempel byta fonder, flytta över pengar från/till/ mellan olika placeringstyper och så vidare.

Så fungerar en IPS från premiebetalning till pension:

- Du sätter själv in de pengar som du vill spara.
- Du bestämmer hur och var pengarna ska placeras. Liksom i fondförsäkring, står du själv för hela risken – och tar också hela avkastningen minus avgifter och skatt.
- IPS fungerar som om du skulle ha sparat själv i de placeringar som du väljer. Skillnaden mellan IPS och vanligt sparande i till exempel fonder är att du lägger in dina placeringar i ett ”skal” och att du därmed har samma skattelättnader som i vanlig P-skattad pensionsförsäkring – och att pengarna i gengäld därför också är låsta tills du har fyllt 55 år.
- De arvsvinster som finns i fondförsäkring och traditionell pensionsförsäkring förekommer inte i IPS. Tillgångarna i en IPS kan man visserligen sätta in förmånstagare till, men om namngiven förmånstagare saknas och spararen avlider, ingår IPS-kontot i dödsboet och pengarna tillfaller arvingarna enligt vanliga arvsregler.
- När pensionen betalas ut, fungerar det på samma sätt som pensionsförsäkringarna, utom att en IPS inte kan ha livsvarig utbetalning. Första utbetalningen kan ske tidigast vid 55 år och under minst fem år. Du betalar inkomstskatt på den utbetalade pensionen.
- Förmånstagare till återbetalningsskydd i IPS kan vara nuvarande eller tidigare make, registrerad partner eller sambo samt barn, styvbarn eller fosterbarn till dig själv eller till någon av de uppräknade vuxna.

Ett par detaljer till

IPS kan inte kombineras med premiefrielse. Jämför med pensionssparande i försäkringsform som man i många fall kan koppla en premiefrielseförsäkring till. Det är en försäkring som går in och betalar premien om du inte kan göra det på grund av exempelvis sjukdom.

Det går inte heller att koppla ett efterlevandeskydd till en IPS. Vill du ha ett sådant, måste du teckna en separat livförsäkring.

Ett företag kan inte teckna IPS som så kallad företagsägd tjänstepension. Bara privatpersoner och företagare som har enskild firma eller är delägare i handelsbolag får teckna IPS.

Kapitalförsäkring som pensionsförsäkring

Kapitalförsäkring är en försäkringsform som gått upp och ned i popularitet under decenniernas lopp. Den har hittills inte använts särskilt flitigt för just pensionssparande, men det är ett förhållande som kan komma att ändras.

Just nu marknadsförs den aktivt av de flesta försäkringsbolag och banker, ofta med produktnamn där ordet ”kapitalspar” ingår. Målgruppen är sparare i alla inkomstgrupper och det handlar både om allmänt långsiktigt sparande och pensionssparande.

Villkoren varierar kraftigt

Variationen är stor mellan de olika kapitalförsäkringar som finns på marknaden, även mellan samma försäkringsgivares olika produkter. Du har rätt till noggrann information och rådgivning innan du tecknar, men bäst är det om du själv också har läst på och funderat på hur du vill ha det med din försäkring.

Kapitalförsäkringsformen är den mest flexibla och mångsidigt användbara sparförsäkringsformen. Den kan användas för många olika ändamål, till exempel som ren livförsäkring utan sparande, som kapitalplacering för större summor pengar eller för att löpande spara till något – pensionssparande eller annat långsiktigt målsparande.

I den här boken koncentrerar vi oss till löpande sparande i kapitalförsäkring med syftet att ta ut pengarna under pensionärstiden.

Så fungerar en kapitalförsäkring från premiebetalning till pension:

- Du eller någon annan betalar premien. "Någon annan" kan till exempel vara arbetsgivaren.
- Premien betalas med skattade pengar – du får alltså inte göra skatteavdrag för kapitalförsäkringspremier – och utbetalningarna är i gengäld fria från inkomstskatt.
- Kapitalförsäkringen kan liknas vid ett "skal" eller en "låda" som du kan använda för en mängd olika placeringar. Kapitalförsäkringen liknar i detta avseende det individuella pensionssparandet, IPS. I praktiken brukar de flesta dock välja att bara lägga in vanligt fondsparande i sin kapitalförsäkring.
- Premien kan vara månadspremie eller engångsbelopp eller en kombination av dessa. Premien placeras i den eller de placeringar, till exempel fonder, som du väljer att pengarna ska placeras i. Även i fortsättningen är det du själv som avgör om och när ditt sparkapital ska placeras om, alltså när du ska byta exempelvis fond/-er. Ofta är det gratis att flytta mellan det egna bolagets fonder medan det kostar extra att köpa andelar i ett annat bolags fonder. Sådana så kallade externa fonder kostar oftast mer i förvaltning än bolagets "egna".
- Liksom i fondförsäkring har du ingen garanterad avkastning i en kapitalförsäkring som innehåller fonder eller andra värdepapper. Försäkringens värde följer värdeutvecklingen i de fonder eller andra placeringar som du har valt. Det innebär att det insatta kapitalet både kan öka och minska, beroende på hur det går för dina placeringar.
- Du tar alltså hela den finansiella risken själv. I gengäld får du också hela avkastningen minus avgifter och skatt.
- Pengarna är inte låsta till en viss ålder. Antalet villkorsvarianter är stort, men en vanlig utformning av villkoren är att pengarna är låsta det första sparåret och kan sedan tas ut. Ibland kan du börja behandla kapitalförsäkringen som ett bankkonto – med ett visst antal kostnadsfria uttag per

år – redan efter det första sparåret. I andra fall tar försäkringsbolaget ut höga avgifter för uttag de första fem åren och det är fritt först därefter.

- Du kan välja att ta ut pengarna som engångsbelopp eller som månatliga utbetalningar. Du kan också välja hur länge pengarna ska betalas ut. I motsats till P-skattade försäkringar finns det inga skatteregler som styr detta, utan det är upp till dig att avtala om utbetalningstid och utbetalningsätt.
- Vem eller vad som helst kan vara förmånstagare till en kapitalförsäkring. Det kan vara fysiska personer, alltså människor, eller juridiska personer, till exempel en välgörenhetsorganisation. Detta är en fördel om du vill ha annan förmånstagare än make/registrerad partner/sambo och/eller barn (det vill säga den personkrets som de P-skattade försäkringarnas möjliga förmånstagare är begränsad till). Du kan också ändra förmånstagarförordnandet när som helst och därmed styra om pengarna till den eller de förmånstagare som du vill, om du skulle ändra dig beträffande det tidigare skrivna förmånstagarförordnandet.

Både privatpersoner och företag kan äga en kapitalförsäkring.

Varför kapitalförsäkring?

Tidigare användes kapitalförsäkring bland annat för att undvika arvs- och gåvoskatt samt förmögenhetsskatt. Dessa argument för kapitalförsäkring har bortfallit, eftersom de aktuella skatterna har avskaffats.

Däremot har ett tidigare argument för kapitalförsäkring som pensionsförsäkring – sparande över avdragstaket – stärkts från och med 2008.

Andra regler för företagare

Det sänkta avdragsutrymmet gäller bara privatpersoner. Företagare får fortfarande avsätta betydligt mer till pensionen i en P-skattad försäkring med avdragsrätt i deklarationen.

Från och med 2008 har ju avdragsrätten för privat pensionssparande i P-skattade försäkringar eller IPS sänkts från 0,5 prisbasbelopp till 12 000 kronor per år. Om du vill spara mer och om du kanske hittills har haft råd att sätta av 0,5 prisbasbelopp, befinner du dig nu i en situation där du bör välja en annan placering för drygt 8 000 kronor av ditt "sparutrymme".

Kapitalförsäkring är också intressant som sparform om du vill sätta in någon annan förmånstagare än en person ur den begränsade kretsen av livspartner och barn som är möjliga i exempelvis P-skattade försäkringar och IPS.

Exempel: Du vill ha möjligheten att "hoppa över ett arvsled" och sätta in barnbarn som förmånstagare i stället för barn. Eller så vill du att en del – eller allt – ska gå till en välgörenhetsorganisation. Sådana förmånstagarförordnanden går bara att skriva i kapitalförsäkring.

Kapitalpensionsförsäkring

Ändrade regler

Regeringen avskaffade sparformen kapitalpension med omedelbar verkan från och med den 2 februari 2007. Senare kom även ett riksdagsbeslut med samma innebörd.

Det betyder dels att du inte kan köpa en kapitalpensionsförsäkring i dag, dels att det finns stränga regler för hur "gamla" sådana försäkringar får hanteras. I korthet fungerar det så att du får fortsätta spara i en befintlig kapitalpension om du inte ändrar premiebetalningarna. Så om du till exempel hade avtalat om ett visst sparbelopp per månad eller år, får du fortsätta spara på det sättet. Men om du vill öka beloppet, göra extrainsättningar eller tidigarelägga premiebetalningar eller så räknas alla nya insättningar som en ny försäkring.

Den gamla försäkringen "fryses" då och den nya försäkring som försäkringsbolaget då måste starta för dig blir en kapitalförsäkring. En konsekvens är att skatten blir högre. (Läs mer om skatteregler i fördjupningskapitlet.)

Kapitalpensionen är en blandform

Kapitalpension är i grunden en kapitalförsäkring som skattemässigt är en blandform mellan det som på försäkringsspråk kallas P-skattad försäkring och K-skattad försäkring. Den kan ha tecknats som en fondförsäkring eller en traditionell försäkring.

Repetera!

P-skattad försäkring = skatteavdrag nu, inkomstskatt på pensionen sedan. Begränsad krets av förmånstagare. ”Vanliga” pensionsförsäkringar och IPS är P-skattade.

K-skattad försäkring = inget skatteavdrag nu, utbetalningarna är skattefria. Vem eller vad som helst får sättas in som förmånstagare. Kapitalförsäkringar är K-skattade.

Gå dessutom gärna tillbaka till nybörjarnivån och repetera vad som skiljer en traditionell försäkring från en fondförsäkring.

Så fungerar en kapitalpensionsförsäkring från premiebetalning till pension:

- Du betalar premierna med skattade pengar. På denna punkt är kapitalpensionen släkt med kapitalförsäkringar, alltså K-skattade försäkringar.
- Beroende på vad du har valt, fungerar försäkringen som en fondförsäkring eller traditionell pensionsförsäkring. Skillnaden är, som du läst tidigare, vem som tar ansvaret /risken för placeringarna och värdeutvecklingen – du eller försäkringsbolaget.
- Utbetalningsreglerna styrs av inkomstskattelagen. På denna punkt syns släktskapet mellan kapitalpension och P-skattad försäkring eller IPS. Tidigast från 55 års ålder kan du få ut pengarna. Utbetalningarna kan vara livsvariga, med vilket menas att du får en viss summa varje månad så länge du lever. Du kan också välja en tidsbegränsad utbetalning, alltså att få ut mer pengar per månad fast under en kortare tid. Minst fem år måste en tidsbegränsad utbetalning hålla på. När fem år har gått, kan du stoppa utbetalningen, ta ut resterande belopp på en gång eller ta ut delar och låta resten stå kvar.

- När kapitalpensionen betalas ut, är den fri från inkomstskatt. På denna punkt är kapitalpensionsförsäkringarna släkt med K-skattade försäkringar.
- Förmånstagare kan vara nuvarande eller tidigare make, registrerad partner eller sambo samt barn, styvbarn eller fosterbarn till dig själv eller till någon av de uppräknade vuxna. Samma regler som i P-skattad försäkring och IPS, alltså.

Liksom fallet är med IPS, kan en kapitalpensionsförsäkring inte ägas av ett företag.

Privat pension på fördjupningsnivå

Nu har du förhoppningsvis klart för dig vilka olika pensionssparformer som försäkringsbolagen och bankerna erbjuder och vad som skiljer dem åt. Tanken är att du också ska kunna använda den här boken som uppslagsbok som du kan gå tillbaka till om du behöver kolla någon detalj.

Här på fördjupningsnivån ska vi titta närmare på en del ”kringinformation” om privat pensionssparande som kan vara bra att ha med sig.

Skatteregler

Det grundläggande kring skattereglerna för privat pensionssparande har vi redan gått igenom. Här får du en kombinerad repetition och fördjupning.

P-skattade försäkringar och IPS

Du får dra av upp till 12 000 kronor om året om du har en P-skattad försäkring eller ett individuellt pensionssparande, IPS. 12 000-kronorsgränsen gäller från och med 2008. Tidigare fick man dra av upp till ett halvt prisbasbelopp om året, det vill säga drygt 8 000 kronor mer.

Undantag från avdragsgränsen på 12 000 kronor per år: Om du är egen företagare får du dra av mer. Driver du företag i aktiebolags-

form så får du enligt huvudregeln dra av 35 procent av lönen eller 10 prisbasbelopp. Om du har enskild firma får du göra motsvarande avdrag plus 12 000 kronor.

För alla avdragsgilla försäkringar gäller att utbetalningarna sedan är skattepliktiga. När du börjar lyfta pension från en sådan försäkring eller från IPS ska du deklarerat utbetalningarna som vanlig inkomst.

Repetera!

Du kan inte omedelbart se på försäkringen om den är P-skattad eller K-skattad. Visst, produktnamnet brukar vara en bra vägledning. En försäkring som heter "pensionsförsäkring" är sannolikt P-skattad, medan en som heter "kapitalspar" sannolikt är K-skattad.

Men tänk på att både en fondförsäkring och en traditionellt förvaltd försäkring kan vara antingen P-skattad eller K-skattad. Särskilt sparande i fonder kan läggas in i valfritt "skatteskal".

Konsekvensen för dig är att du dels behöver kunna skilja på de olika försäkrings- och spartyperna – till exempel traditionell, fond, IPS, kapitalförsäkring – dels behöver veta vad som skiljer en P-skattad försäkring från en K-skattad.

Kapitalförsäkringar och andra K-skattade försäkringar

K-skattade försäkringar är inte avdragsgilla i deklarationen. I gengäld behöver du inte betala skatt på utbetalningarna från försäkringen.

De försäkringar som fungerar på det här sättet är kapitalförsäkringar och de numera nyteckningsstoppade kapitalpensionsförsäkringarna.

Avkastningsskatt istället för "reavinstkatt"

Dessa skatteregler gäller oavsett om din försäkring är P-skattad eller K-skattad.

Alla försäkringar som man använder för sparande, till exempel för pensionen, innehåller placeringar av något slag. När placeringarna

ändras så kan det uppstå en vinst, som ju staten vill ha skatt på.

Låt oss för enkelhetens skull använda fonder som exempel. Oavsett vem som sköter köpanDET och säljandet av fondandelar – du som byter fonder i en fondförsäkring eller försäkringsbolaget som förvaltar din traditionella pensionsförsäkring – kan det uppstå antingen en vinst eller en förlust. Det är vad som i dagligt tal kallas för ”reavinst” respektive ”reaförlust” men som officiellt heter kapitalvinst respektive kapitalförlust.

Om du direktsparar i fonder och säljer andelar med vinst, är den så kallade kapitalvinstskatten 30 procent. Det är samma skattesats som för ränta på vanligt banksparande. Detta redovisas årligen i självdeklarationen. Är du en aktiv fondsparare, kan det bli rätt många sådana vinsttransaktioner som du deklarerar året efter. Har du sålt med förlust får du kvitta mot vinster.

Staten – i praktiken riksdagen, som stiftar lagarna – anser dock att sparande i försäkring eller på annat sätt med pensionen i sikte ska ha gynnsammare skatteregler. I P-skattade försäkringar och i IPS är pengarna i gengäld låsta till tidigast 55 års ålder. Även i kapitalförsäkring, där pengarna inte är låsta på samma sätt, är ju sparande exempelvis till pensionen tänkt som ett långsiktigt sparprojekt. Varken du eller försäkringsbolaget ska heller behöva uppleva deklaration och skatt som ett hinder mot att omdisponera sparandet i något så viktigt som pensionssparande.

Så i stället för kapitalvinstskatt tar staten in skatt på ett annat sätt, direkt från försäkringsbolaget, när det gäller sparande i försäkring eller IPS. Den här skatten, som kallas avkastningsskatt, är lägre än kapitalvinstskatten och dras varje år som en schablonskatt på det sparkapital som du har den 1 januari.

Fördelen, om sparandet har gått med god vinst under föregående år, är att schablonskatten blir lägre än motsvarande kapitalvinstskatt på direktsparande. Nackdelen är att schablonskatten på kapitalet dras även om sparandet gått med rejäl förlust. Och du får inte kvitta förluster.

Det är olika skattesatser på olika typer av sparande. P-skattade försäkringar och IPS har 15 procent och K-skattade försäkringar

har 27 procent. Men det är inte fullt så enkelt, utan den genomsnittliga statslåneräntan från närmast föregående år ska också in i räkneformeln.

Så räknas avkastningsskatten ut

Den genomsnittliga statslåneräntan de senaste åren har varit är 3,61 procent (2006) och 4,13 procent (2007).

P-skattad försäkring: De 15 procenten i avkastningsskatt räknas ut så här. Fondvärdet vid årets början multipliceras med den genomsnittliga statslåneräntan för året före och det man då får multipliceras med 0,15.

K-skattad försäkring: De 27 procenten i avkastningsskatt räknas ut så här: Fondvärdet vid årets början multipliceras med den genomsnittliga statslåneräntan för året före och det man får då multipliceras med 0,27.

Förmögenhetsskatt

Från och med 2007 finns inte förmögenhetsskatten mer. Deklarationen som lämnas 2008 är den första där Skatteverket inte räknar ut ett beskattningsunderlag för förmögenhetsskatt. Det betyder att de försäkringar som hittills varit förmögenhetsskattepliktiga – kapitalförsäkringar och kapitalpensionsförsäkringar – inte längre är det.

Om du vill sluta spara

Om du har läst bokdelen som handlar om avtalspension, minns du kanske vad som händer om du byter avtalsområde. Då upphör ju din tidigare arbetsgivares premiebetalningar till den gamla avtalspensionsplanen, eftersom du har gått över till en ny arbetsgivare och en ny avtalspensionsplan. Pensionsrätten och pengarna försvinner inte, utan "vilar", på olika sätt, i väntan på att du ska ta ut pensionen.

Motsvarande – plus lite fler regler – finns för vad som händer i privat pensionssparande. Det som skiljer situationerna åt är att det i privat pensionssparande är du själv som avbryter sparandet. Den avtalade pensionstiden, förmånstagare med mera finns kvar. Villkoren för försäkringen styr i vilken utsträckning du får ändra till exempel utbetalningstiden.

Fråga innan du tecknar

Beskrivningen som nu följer är översiktlig och täcker inte alla sluta spar-situationer som kan uppkomma. Ett bra tips är att ställa frågan redan innan du tecknar ”Vad händer om jag vill sluta spara, göra uppehåll i premiebetalningarna eller ändra något?”

Pensionssparar du redan privat utan att veta svaret på frågan? – Ställ den till ditt försäkringsbolag eller din bank nu i efterhand!

Sluta spara – fondförsäkring

När du slutar betala premie för en fondförsäkring, så fortsätter du att sköta ditt fondsparande som tidigare. Alltså: Förhoppningsvis aktivt, med vilket menas att du regelbundet ser över dina fondplaceringar och vid behov byter fonder.

Detta gäller i princip så fort som det finns ett fondsparande i en försäkring, till exempel om du har en kapitalpensionsförsäkring tecknad som fondförsäkring eller om du har ett individuellt pensionssparande, IPS.

Sluta spara – traditionell pensionsförsäkring

Om du har en traditionell pensionsförsäkring och slutar betala premien, så omvandlas försäkringen från en ”aktiv” försäkring till ett så kallat fribrev. Alla försäkringsgivare använder dock inte termen fribrev, utan kallar den icke aktiva försäkringen för något annat istället.

Sluta spara – kapitalförsäkring

En kapitalförsäkring är till skillnad från en P-skattad pensionsförsäkring eller ett individuellt pensionssparande inte låst till 55 års ålder. Kapitalförsäkringen kan du alltså lösa ut pengarna från. Denna mekanism kallas för återköp.

Termen låter lite underlig i vardagsspråket men syftar på att du äger en försäkring som försäkringsbolaget köper tillbaka från dig. Du får ut pengarna – men bolaget har rätt att ta ut en avgift för detta.

Ibland, om du har haft försäkringen länge – en vanlig tidsgräns är fem år – så kan det vara kostnadsfritt.

Dessutom finns numera kapitalförsäkringar som i praktiken fungerar som bankkonton. Pengarna är helt låsta det första året och sedan har du ett antal kostnadsfria uttag per år. Du kan fortsätta fylla på med nya premiebetalningar. Dessa kapitalförsäkringsvarianter blir allt vanligare på marknaden.

Om du vill byta försäkringsbolag

Omval – finns bara i avtalspension

Omval är inget som finns i privat pensionssparande. Omval är en möjlighet som finns i avtalspensionsplanernas valbara delar. Att utnyttja rätten till omval innebär att du byter förvaltare för avtalspensionen från och med ett visst år. Pensionsplanens valcentral skickar ”nya” pengar från och med valåret till den nya förvaltaren. ”Gamla” pengar ligger vid omval dock kvar hos den eller de tidigare förvaltaren/förvaltarna.

Flytträtt – återinförd den 1 maj 2008

Från och med 2004 har det funnits ytterligare en möjlighet, utöver omval. Den kallas flytträtt och har gällt både privat pensionssparande och avtalspension. Att utnyttja sin flytträtt innebär att du kan ha rätt att ta med dig hela ditt uppsparade pensionskapital och flytta över det till en ny förvaltare.

Från 2004 till början av februari 2007 skilde det kraftigt mellan förvaltarna beträffande vilka försäkringar som omfattades av flytträtt. Låt oss ta avtalspensionen som exempel. Några förvaltare, främst avseende fondförsäkring, införde rätten att flytta även avtalspensionssparande som tjänats in före 2004, medan de flesta förvaltare bara tillät att man flyttade avtalspensionskapital i nya avtal.

I början av februari 2007 inträffade ett avbrott i flytträtten. Då stoppade regeringen plötsligt all flyttning av pensionskapital, på grund av en dom i EG-domstolen som regeringen bedömde kunde öppna för skatteflykt.

Från och med den 1 maj 2008 har flytträtten återinförts och gäller i princip för allt försäkringskapital och till eller från försäkringsbolag i hela EU-/EES-området. Den svenska staten skärper dock skattekontrollen så att försäkringsföretag, både i Sverige och i EU-/EES-området, ska lämna kontrolluppgifter till det svenska Skatteverket, bland annat när en pensionsförsäkring, eller kapitalet i den, flyttas.

Om du tecknar pensionsförsäkring i ett utländskt försäkringsbolag så måste bolaget lämna in ett skriftligt åtagande om att de ska lämna kontrolluppgifter enligt svensk lag. I så fall räknas försäkringen som en pensionsförsäkring och du får rätt att göra skatteavdrag. Du får inte heller ändra försäkringen under försäkringstiden, så att den till exempel görs om till en kapitalförsäkring. Då måste du betala inkomstskatt på värdet i försäkringen och detsamma gäller om det utländska försäkringsbolaget inte lämnar kontrolluppgift.

Mer att tänka på när det gäller flytträtt

Observera att de nya reglerna som upphäver flyttstoppet fortfarande inte gäller alla försäkringsavtal. Exempelvis har parterna på arbetsmarknaden som sluter kollektivavtal om avtalspensioner rätt att bestämma att flytträtt ska gälla eller inte gälla. Två exempel på detta: I ITP-planen gäller flytträtt först från och med den 1 oktober 2008. I Avtalspension SAF-LO har parterna beslutat att flyttstopp ska gälla under hela 2008.

Även i privat pensionssparande finns det försäkringar som omfattas av flytträtt, medan andra inte gör det. Villkoren för den enskilda försäkringen styr.

Använd flytträtten rätt

Flytträtten – i de försäkringar som medger sådan – är en möjlighet som bör betraktas som en ”säkerhetsventil”. Det är inte gratis att flytta, så bäst är att välja förvaltare med omsorg redan från början så att du inte behöver bli så missnöjd att du vill flytta.

Där flytträtt finns, är det dock inte gratis att använda sin flytträtt, utan förvaltarna tar ut avgift/-er för detta. Olika bolag har olika regler och det skiljer mellan traditionell pensionsförsäkring och fondförsäkring. De flesta bolag vill också att du fyller i en hälsodeklaration om du vill utnyttja din flytträtt.

Kravet på hälsoprövning beror på att försäkringsbolagen vill vara säkra på att det inte blir obalanser i beståndet. De flyttvilligas rätt att flytta riskerar att kollidera med omsorgen om de pensionssparare som blir kvar.

Det får ju inte bli så att det bara är personer med dålig hälsa – och som alltså riskerar att dö tidigt – som flyttar. I så fall blir det ett överskott på ”långlivade” pensionssparare i det kvarvarande försäkringskollektivet. Livsvariga pensionsutbetalningar till försäkrade som lever länge kostar ju mer än till dem som är krassliga och dör tidigare.

Lagen ger dig rättigheter

2005 trädde en ny lag i kraft – lagen om försäkringsförmedling. Den ger dig en rad rättigheter som försäkringsförmedlarna, till exempel försäkringsmäklare och banktjänstemän som säljer försäkringar, i praktiken oftast redan tillämpade. Försäkringsbolagen är bundna av motsvarande regler.

Här är några exempel på de rättigheter som du har som kund:

- Rådgivning som du får ska dokumenteras skriftligt och du har rätt att få en kopia.
- Den som förmedlar försäkringar ska berätta för dig om hon eller han ger råd om alla på marknaden förekommande produkter av det aktuella slaget eller bara ”sitt” försäkringsbolags eller ”sin” banks produkter.
- Försäkringsförmedlaren ska göra en behovsanalys och ta reda på dina ekonomiska förhållanden, dina kunskaper, dina behov och önskemål innan hon eller han rekommenderar en produkt.
- Detta med kunskaper är viktigt. Försäkringsförmedlaren får inte ”sälja på dig” en produkt som du inte förstår, utan är skyldig att berätta mycket noga för dig hur produkten fungerar och sedan kolla att du faktiskt har förstått.

- Försäkringsförmedlaren är skyldig att avråda dig om hon eller han bedömer att en produkt som du vill köpa inte är bra för dig. Du får naturligtvis köpa/teckna den om du vill, men avrådandet ska dokumenteras.
- Du har rätt att få veta hur försäkringsförmedlaren får betalt, till exempel vem som betalar försäkringsmäklarens arvode.
- Till slut: Försäkringsförmedlaren ska berätta för dig hur du går tillväga för att klaga om du är missnöjd.

Allt detta ska ske automatiskt, utan att du ber om det. Och självklart är all rådgivning hos en seriös försäkringsförmedlare gratis!

Använd dig av dina rättigheter och möjligheter för att skaffa dig så mycket information att du känner dig säker på att få precis det privata pensionssparande som är rätt för just dig.

